

รายงานวิจัยฉบับสมบูรณ์

เรื่อง

สภาพปัญหาและคู่ทางสนับสนุนสิทธิในการรวมกลุ่มบนโลกไซเบอร์เพื่อแสดงออก
ในประเด็นฐานทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อม

The problems and prospects on supporting the right to association in
cyberspace for expression in the issues of natural resource
and environment

ดำเนินการโดย

ผู้ช่วยศาสตราจารย์ ดร. ทศพล ทรรศนกุลพันธ์

คณะนิติศาสตร์ มหาวิทยาลัยเชียงใหม่

นำเสนอต่อ

สถาบันพระปกเกล้า

บทสรุปผู้บริหาร

รัฐมีบทบาทบัญญัติกฎหมายที่ให้หลักประกันเสรีภาพในการรวมตัวและแสดงออกเพื่อส่งเสริมการมีส่วนร่วมของประชาชนในการเรียกร้องสิทธิในสิ่งแวดล้อมและฐานทรัพยากรทั้งในรัฐธรรมนูญและพันธกรณีสิทธิมนุษยชนระหว่างประเทศที่ไทยเป็นภาคี อย่างไรก็ตามก็ยังมีกฎหมายลำดับรองหรือมาตรการทางปฏิบัติบางประการสร้างอุปสรรคต่อการรวมกลุ่มในโลกไซเบอร์เพื่อแสดงออกในประเด็นสิ่งแวดล้อมและฐานทรัพยากร จากกรณีศึกษาในไทยและต่างประเทศแสดงให้เห็นถึงแนวทางในการขับเคลื่อนขบวนการเรียกร้องสิทธิด้านสิ่งแวดล้อมที่ใช้การรวมกลุ่มในโลกเสมือนเพื่อขยายพลังในการแสดงออกทางความคิดไปสู่สังคมอันอาจเป็นกลยุทธ์ที่นำมาปรับใช้การสนับสนุนกลุ่มได้ แต่ก็ปรากฏกรณีที่รัฐจำกัดสิทธิหรือใช้มาตรการไม่เป็นคุณต่อการใช้เสรีภาพจนกลายเป็นผลร้ายต่อการมีส่วนร่วมของประชาชน วิจัยนี้ค้นพบบทเรียนในการส่งเสริมการมีส่วนร่วมของประชาชน ยิ่งไปกว่านั้นการศึกษากฎหมายและมาตรการในต่างประเทศเชิงเปรียบเทียบยังทำให้สามารถเลือกรูปแบบหลักประกันสิทธิและกลไกคุ้มครองสิทธิที่เหมาะสมต่อการนำมาปรับใช้กับรัฐไทย

สถานการณ์ด้านสิ่งแวดล้อมที่เกิดขึ้นในประเทศกำลังพัฒนากับประเทศพัฒนาแล้วย่อมมีความแตกต่างกัน พลเมืองในประเทศทั้งสองกลุ่มมีการให้ความสนใจในประเด็นสิ่งแวดล้อมในน้ำหนักที่ไม่เท่ากัน ยิ่งไปกว่านั้นขบวนการเคลื่อนไหวบนพื้นที่ออนไลน์ปัจจุบันอาจเป็นประโยชน์ต่อคนบางกลุ่มที่มีความสามารถในการใช้เครื่องมือดิจิทัลหรือเข้าถึงข้อมูลในโลกออนไลน์เท่านั้น การส่งเสริมให้ประชาชนทุกกลุ่มโดยเฉพาะกลุ่มเสี่ยงสามารถเข้าถึงอินเทอร์เน็ต และมีความรู้ความสามารถในการใช้อุปกรณ์สื่อสารได้ จะเป็นการเสริมสร้างพลังของภาคประชาชนให้เข้มแข็งขึ้นหากตั้งอยู่บนพื้นฐานของความมั่นคงปลอดภัยการแทรกแซง

ในประเทศไทย การใช้มาตรการทางกฎหมายเพื่อควบคุมและจำกัดสิทธิในการรวมกลุ่มของประชาชนและจำกัดการแสดงออกด้วยการดำเนินคดีเพื่อตบปากพลเมืองผู้ตื่นตัวถือเป็นยุทธศาสตร์สำคัญที่หน่วยงานรัฐและบรรษัทเลือกใช้เพื่อสยบการขยายตัวของแนวร่วมขบวนการสิ่งแวดล้อมและทรัพยากร ทั้งยังสกัดการไหลเวียนของข้อมูลและการถกเถียงในสังคม การเมืองการปกครองที่ไม่เป็นประชาธิปไตยและสถานการณ์สิทธิมนุษยชนถูกละเมิดอย่างแพร่หลาย ย่อมทำให้การมีส่วนร่วมของประชาชนตามแนวทางการพัฒนาอย่างยั่งยืนเป็นไปได้ยาก ดังนั้นการประกันสิทธิในการรวมกลุ่มและเสรีภาพในการแสดงออกจึงเป็นสิ่งที่ต้องรักษาไว้ไม่ว่ารัฐจะอยู่ในช่วงเวลาใดก็ตาม เพื่อรักษาคุณภาพของข้อมูลข่าวสารในพื้นที่ไซเบอร์ให้ถูกตรวจสอบ ถ่วงดุล มีให้ผู้ทรงอิทธิพลด้านสื่อบางกลุ่มครอบงำบีบขับพลังของกลุ่มเสี่ยง

อย่างไรก็ดีสิ่งที่ขบวนการเคลื่อนไหวประเด็นทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อมต้องตระหนักที่สุด คือ การระมัดระวังบุคคลทั้งหลายในเครือข่ายมิให้ใช้สิทธิเสรีภาพของตนเกินขอบเขตของกฎหมายจนถึงขั้นละเมิดศักดิ์ศรีความเป็นมนุษย์ของผู้อื่น เช่น กรณีการรวมกลุ่มเพื่อแสดงออกในโลกไซเบอร์ในลักษณะถูกเหยียดหยามศักดิ์ศรีความเป็นมนุษย์ของผู้อื่น การสร้างกลุ่มเพื่อสอดส่องจนละเมิดสิทธิในการใช้ชีวิตส่วนตัวของบุคคลอื่น ไม่ว่าจะกระทำเจ้าหน้าที่รัฐนอกเวลาราชการ หรือคุกคามปัจเจกชนที่เกี่ยวข้องกับเอกชนที่เป็นคู่พิพาทกับ

ขบวนการสิ่งแวดล้อม จนถึงขั้นเข้าแทรกแซงความเป็นอยู่ตามธรรมดาในชีวิตส่วนตัว หรือนำข้อมูลส่วนบุคคลอ่อนไหวมาเปิดเผยในพื้นที่สาธารณะ ไปจนถึงการดูหมิ่นเหยียดหยามในประเด็นที่ไม่เป็นประโยชน์สาธารณะ ย่อมส่งผลกระทบต่อขบวนการเคลื่อนไหวเอง มิใช่เพียงการทำลายความชอบธรรมทางการเมืองของขบวนการ แต่ยังเป็นกรกระทำผิดกฎหมายด้วยการละเมิดสิทธิผู้อื่นร่วมกันจนต้องเผชิญกับความรับผิดชอบทางกฎหมายอันเนื่องมาจากการกระทำละเมิด ดังนั้นการใช้สิทธิจึงต้องอยู่ในกรอบของการเคารพสิทธิเสรีภาพของผู้อื่นเสมอ

ปัญหาที่เกิดขึ้นในเรื่องของการดำเนินคดีเชิงยุทธศาสตร์เพื่อขัดขวางการมีส่วนร่วมของประชาชน (ฟ้องตบปาก) มิได้มีเพียงปัญหาเรื่องตัวบทกฎหมาย ยังคงเป็นเรื่องของการบังคับใช้กฎหมาย (ทางปฏิบัติ) ด้วย มีข้อเสนอต่อการปรับปรุงกระบวนการฟ้องร้องดำเนินคดีมิให้สิทธิในการมีส่วนร่วมของประชาชนดังต่อไปนี้

- 1) แก้ไขประมวลกฎหมายแพ่งและพาณิชย์มาตรา 423 เพิ่มเงื่อนไข “ผู้ใดกล่าวข้อความแสดงความคิดเห็นหรือไขข่าวแพร่หลายโดยสุจริตในกิจการสาธารณะ ไม่ต้องรับผิดชอบใช้คำสินไหมทดแทน”
- 2) เมื่อบุคคลใดถูกดำเนินคดีแพ่ง เพราะเหตุฟ้องตบปาก ให้จำเลยยื่นคำขอต่อศาลวินิจฉัยชี้ขาด ในประเด็นกฎหมายเบื้องต้น ตามประมวลกฎหมายวิธีพิจารณาความแพ่งมาตรา 25 โดยไม่ต้องพิจารณาสืบพยาน เพื่อให้คดีเสร็จสิ้นไปจากศาลโดยไม่เนิ่นช้า
- 3) ข้อเสนอแนะทางคดีอาญา ศาลที่ทำการไต่สวนมูลฟ้องคดีฟ้องตบปาก เช่น ข้อหาหมิ่นประมาท ควรตั้งประเด็นเรื่อง “การตีความด้วยความเป็นธรรม ตามประมวลกฎหมายอาญามาตรา 329(3)” หากเป็นเรื่องการใช้เสรีภาพในการติดตามตรวจสอบกิจกรรมสาธารณะ ศาลน่าจะยกฟ้องในชั้นไต่สวนมูลฟ้องเลย ตามบทบัญญัติมาตรา 165/2 แห่งประมวลกฎหมายวิธีพิจารณาความอาญา นอกจากนี้อาจมีมาตรการช่วยเหลือให้จำเลยสามารถนำเสนอพยานหลักฐานต่อศาลให้เห็นว่าโจทก์ฟ้องคดีโดยไม่สุจริตบิดเบือนข้อเท็จจริงเพื่อกลั่นแกล้งเพื่อให้ศาลยกฟ้องตามมาตรา 161/1 หรือสนับสนุนให้ศาลมีมาตรการคัดกรองคดีที่มีลักษณะฟ้องโดยไม่สุจริตเช่นว่าให้เข้มแข็งขึ้น
- 4) มีมาตรการปกป้องคนที่ออกมาเปิดโปงหรือแสดงความคิดเห็นโดยสุจริต เช่น การเพิ่มภาระการพิสูจน์ให้กับโจทก์ โดยโจทก์ต้องเป็นฝ่ายพิสูจน์ว่าการกระทำของจำเลยไม่ได้เป็นไปเพื่อประโยชน์สาธารณะ ให้ศาลมีอำนาจในการใช้ดุลพินิจคุ้มครองจำเลยในกรณีที่ศาลเห็นว่าความเสียหายของโจทก์นั้นน้อยกว่าประโยชน์ที่สังคมได้รับการแสดงความคิดเห็นของจำเลย ให้ศาลมีอำนาจกำหนดค่าปรับเชิงลงโทษแก่โจทก์ในกรณีที่ศาลเห็นว่าโจทก์ใช้สิทธิทางศาลโดยไม่สุจริตเพื่อขัดขวางการแสดงความคิดเห็นเพื่อประโยชน์สาธารณะของจำเลย และให้ศาลมีอำนาจระงับการกระทำของโจทก์ที่กำลังถูกจำเลยตรวจสอบจนกว่ากระบวนการพิจารณาคดีเสร็จสิ้น เป็นต้น

หากประเทศไทยต้องการผลักดันนโยบายไทยแลนด์ 4.0 และต้องการส่งเสริมให้ประชาชนมีส่วนร่วมในการพัฒนาอย่างยั่งยืน จำต้องมีพระราชบัญญัติคุ้มครองข้อมูลส่วนบุคคล กฎหมายที่ประกันความเป็นส่วนตัวในการสื่อสาร และรักษาความมั่นคงไซเบอร์ ที่ได้มาตรฐานสากล ใน 12 ประเด็นนี้ อันได้แก่

- 1) การรับรองสิทธิพลเมืองในการได้รับความคุ้มครองข้อมูลส่วนบุคคลและความเป็นส่วนตัว
- 2) การกำหนดนิยามหรือองค์ประกอบว่าอะไร คือ ข้อมูลส่วนบุคคล ที่ได้รับการคุ้มครอง
- 3) การประกันสิทธิในข้อมูลส่วนบุคคลของประชาชนหรือผู้บริโภคตามกฎหมาย
- 4) การกำหนดขอบเขตการแทรกแซงความเป็นส่วนตัวและสอดส่องการสื่อสาร
- 5) การสร้างพันธกรณีและหน้าที่พื้นฐานของผู้ควบคุมและกำกับดูแลระบบ
- 6) การกำหนดเงื่อนไขในการส่งข้อมูลไปให้บุคคลที่สามหรือข้ามพรมแดน
- 7) มาตรการปกป้องข้อมูลส่วนบุคคลจากภัยพิบัติธรรมชาติหรืออาชญากรรม
- 8) การกำหนดเงื่อนไขในการดักหรือกักเก็บข้อมูล
- 9) การปราบปรามอาชญากรรมป้องกันการก่อการร้ายที่กระทบต่อสิทธิขั้นพื้นฐานของประชาชน
- 10) การสร้างกลไกหรือองค์กรในการคุ้มครองข้อมูลส่วนบุคคล
- 11) การบังคับตามสิทธิโดยกำหนดมาตรการตามกฎหมายมหาชน เยียวยาทางแพ่งและโทษทางอาญา
- 12) การสร้างช่องทางรับเรื่องร้องทุกข์และกลไกเยียวยาสิทธิให้ประชาชน

ข้อเสนอเหล่านี้ตั้งอยู่บนพื้นฐานของการรับรองสิทธิมนุษยชนตามครรลองการปกครองในระบอบประชาธิปไตย

Executive Summary

The Kingdom of Thailand has adopted the freedom of association to express on the natural resource and environment issues within the Constitution and many obliged international human rights instruments. However, certain subsequent laws and administrative measures have created the obstacles to the freedom of association and expression of the people in cyberspace. These detours undermine the ability of people to struggle on natural resource and environmental issues. From case studies, in Thailand and abroad, the using of internet for creating common space or virtual community in order to amplify the voice of the vulnerable groups is possible in many directives. Moreover, some failure practices shown in many case studies, the tactics or counter-measures by State or Corporation, also described the hardship of the people in public participation process. Either best or bad practices could be recognized as a caution and lesson learnt for developing people participation in public realm. Furthermore, the comparative study on legal documents and enforcements from foreign countries may provide the alternative forms to construct the better insurance, for supporting the right to associate in cyberspace for expression in the issues of natural resource and environment, for the Thai State.

There are differences between developing and developed country on environmental situation upon how the people in each area gives the priority with natural resource issue. Moreover, online movement might benefit to certain groups on the basis of digital literacy level. The civil society empowerment through supports, internet access and skill training, for every peoples especially the vulnerable group are needed. The security and integrity of communication is the fundamental ground for people participation in public policy.

In Thailand, the Strategic Lawsuit against Public Participation (SLAPP) is the main tactic which the State Official and Corporate employ as a weapon to slap the mouth of active citizen and deter the enlargement of Green movement network. This strategy also block the data flow and stall the conversation in public sphere. The dictatorship regime and severe infringement on human rights may obstacle the participation of the people in sustainable development process. Thus, the guarantee of freedom of association and expression must be secured no matter what time situation is in order to protect the quality of information in

cyberspace. The previous insurance is important to maintain Check and Balance in democratic society to prevent the pre-dominant of Media Tycoon who could abuse the vulnerable group.

However, the caution that civil movement on green politic should recognize is the self-control of freedom exercise otherwise it might harm the human right of other peoples. In the case of virtual community, the radical group who associate for surveillance on counter-part party, individual State official or Private Entity, by stalking or interfering in private life, leaking personal in public sphere or defaming others in non-public interest issue may affect the legitimacy of the movement. Such action not only degrade the political rationality of the organization but also encounter the legal accountability because it abuses the right of other persons. Hence, the exercise of ones' freedom must respect the rights of others as well.

The problems from Strategic Lawsuit against Public Participation (SLAPP) are either legal provision or implement mechanism in practice. There are prospects to develop the legal procedure in order to support the public participation such as:

- 1) Amending the Civil and Commercial Code Section 423 by adding the condition "Any person who express or give a speech with trustworthy on behalf of public interests shall not account for compensation."
- 2) When individual person is convicted in civil case due to SLAPP, the defendant could appeal for court decision on fundamental legal ground of Civil Procedure Code Section 25 without any witness examination in order to finish the case with no delay.
- 3) On criminal case, the judge who inquire on defamation charge should prioritize the principle of faithful critic within section 329(3) of Criminal Code. If the critique is for monitoring public activity, the court shall dismiss the case since the step of indictment inquiry by employing section 165/2 of the Criminal Procedure Code. Moreover, the supports for the defendant to exhibit the evidences that the case plaintiff brought against him is a SLAPP is needed thus the judge could dismiss the case without further proceeding by the provision from section 161/1 of Criminal Procedure Code.
- 4) Establish the safe harbor for human rights protector or whistleblower who express truthfully: increasing burden for the plaintiff to prove that act of defendant is not on the public interest realm, constituting the judicial discretion to protect the defendant in case that the damage individual gain is less than public earn from such expression, supplying court the power to determine punitive damages on plaintiff who file a case corruptly against public

participation and allowing the court to sanction provision measure hauling any action of the plaintiff unless the procedure is done.

Thailand should launch the policy of “Thailand 4.0” along with the empowerment of people’s participation in sustainable development process by drafting the Data Protection, Communication Privacy and Cybersecurity Law on the basis of international standard in 12 issues:

- 1) Approve Legal Rights of Citizen on Personal Data Protection and Privacy
- 2) Define the composition and draw the scope of Personal Data Protection
- 3) Affirm Data Subjects’ Right to Data Protection
- 4) Clarify the exception to the exercise of Right to Personal Data Protection and Privacy
- 5) Create the obligation and basic duty of System Controller and Administrator
- 6) Determine the condition and requirement of data collection and processing
- 7) Empowering Data Security
- 8) Limiting data retention and communication surveillance
- 9) Criminalize the unlawful Data Transfer either domestic or international
- 10) Setting up the Monitoring Body and Supervisory Authority
- 11) Establishing the Redress Mechanism and Individual Remedy
- 12) Assuring the Enforceability of Netizen’s Rights

These proposals are made on the basis of democratic regime and the society of human rights protection.